

ادراک از فساد اداری و عوامل مؤثر بر آن

(مطالعه موردی: شهر اصفهان)

دکتر رضا اسماعیلی^۱

علی سیفزاده^۲

چکیده

فساد پدیده‌ای دایماً در حال تغییر است و تحت تأثیر عوامل مختلفی نظیر شرایط اجتماعی و فرهنگی، ساختارهای نهادی و سازمانی، محیط‌های سیاسی و نیز سیاست‌های ساختاری و اقتصادی قرار دارد. فساد اداری به‌عنوان شکلی از انحرافات اجتماعی در زمره یکی از مهم‌ترین موانع پیشرفت اقتصادی و اجتماعی جوامع است. فساد دو رویه دارد. یک رویه آن، ادراکی است که نسبت به فساد در جامعه وجود دارد، یعنی باورهایی که جامعه نسبت به وجود فساد و گستره‌ی آن دارد. رویه دیگر، سنجش و ارزیابی فساد و تعیین شاخص‌هایی برای آن است. هدف کلی این پژوهش بررسی ادراک از فساد و عوامل مؤثر بر آن در شهر اصفهان می‌باشد. در این پژوهش از روش پیمایشی و از ابزار پرسشنامه بهره گرفته شده است. جامعه آماری تحقیق کلیه شهروندان ۱۸ سال و بالاتر شهر اصفهان هستند. از روش نمونه‌گیری تصادفی استفاده شده و حجم نمونه ۳۹۴ نفر است. برای سنجش از اعتبار صوری و برای محاسبه‌ی پایایی از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شده است. نتایج تحقیق نیز با استفاده از نرم‌افزار آماری SPSS در دو سطح توصیفی و تحلیلی استخراج شده است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که: (۱) بین جنسیت پاسخ‌گویان و ادراک آن‌ها از فساد تفاوت معنی‌داری وجود دارد و زنان میزان آلوده شدن سازمان‌ها، نهادها، بخش‌ها و فعالیت‌ها را به فساد بیش از مردان ارزیابی کرده‌اند. (۲) بین ادراک از فساد و سطح تحصیلات و وضعیت تأهل پاسخ‌گویان تفاوت معنی‌داری وجود دارد. (۳) بین سن و پایگاه اقتصادی و اجتماعی پاسخ‌گویان و ادراک آن‌ها از فساد تفاوت معنی‌داری وجود ندارد.

واژگان کلیدی: فساد اداری - ادراک - ادراک از فساد

۱. استادیار و عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد واحد خوراسگان (اصفهان) - r.esmaeili@khuif.ac.ir

۲. دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی مسایل اجتماعی ایران دانشگاه آزاد اسلامی، کارشناس مرکز مطالعات و پژوهش‌های سلامت اداری سازمان بازرسی

کل کشور - seyfzadehali@yahoo.com

مقدمه

مطالعه تاریخ تمدن‌های باستان بیانگر این نکته است که فساد در جوامع بشری قدمتی به اندازه تمدن داشته و اکنون نیز یکی از مسایل مبتلابه کشورهای جهان می‌باشد. فساد اداری، پدیده‌ای است که در دنیای امروز به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه، به‌عنوان یکی از مهم‌ترین عوامل در سر راه پیشرفت جامعه، مطرح شده است و این پدیده توانسته صدمات جبران‌ناپذیری را بر سرعت حرکت چرخ توسعه جامعه ایجاد کند (اسفندیاری، سیف‌زاده و پالیزبان، ۱۳۹۳). فساد یک پدیده پنهان و اغلب غیرقابل پیش‌بینی است و ویژگی‌های آن به تناسب زمان، مکان و شرایط تغییر می‌کند:

- انواع بسیار متنوعی دارد: رشوه، اخاذی، کلاهبرداری، اختلاس، تبانی، سوءاستفاده از اختیار، جانب‌داری، خویشاوندسالاری، ردوبدل کردن هدیه، رابطه‌مداری در انتصاب، حمایت

- در تمام سطوح قدرت رخ می‌دهد: جهانی، ملی، استانی، محلی
- ممکن است توسط هر عاملی صورت پذیرد، خواسته و یا ناخواسته: افراد، کسب‌وکارها، مقامات دولتی، سیاستمداران، بازیگران دولتی و یا غیردولتی (Matsheza, ۲۰۰۸, &Timilsina).

درمورد فساد اداری مطالعات فراوانی انجام شده و برخی نهادها معیارهایی را برای سنجش فساد تهیه کرده‌اند که بر پایه آن‌ها کشورها را رتبه‌بندی می‌کنند. معروف‌ترین این شاخص‌ها در حال حاضر «شاخص ادراک فساد»^۱ است که از سوی سازمان شفافیت بین‌الملل، سالانه منتشر می‌شود. این شاخص، حاصل نظرسنجی‌ها و پیمایش‌های گوناگون و یک شاخص ترکیبی است که بر مبنای داده‌هایی در ارتباط با فساد محاسبه می‌شود و توسط آمارگیری از کارآفرینان و کارشناسان برجسته در سازمان‌های مختلف انجام می‌گیرد. این شاخص منعکس‌کننده نظرات کارآفرینان و تحلیل‌گران در سراسر جهان است که شامل افرادی در درون کشور مورد ارزیابی نیز می‌باشد. شاخص ادراک فساد بر روی فساد در بخش عمومی (شامل دولت) متمرکز شده است و فساد را سوءاستفاده‌ی بخش عمومی و دستگاه‌های دولتی از منافع افراد جامعه تعریف می‌کند.

براساس آمار منتشره از سوی ائتلاف جهانی علیه فساد، در سال ۲۰۰۷، ایران از میان ۱۳۳ کشور در رتبه ۷۹ از نظر فساد اداری قرار گرفته است، به گونه‌ای که اگر آن را در طیفی به مقیاس ۱ تا ۱۰ در نظر بگیریم میزان آن در حدود ۳/۷ خواهد بود (سازمان بازرسی کل کشور، ۱۳۸۶) همچنین براساس رتبه‌بندی سازمان شفافیت بین‌المللی، در سال ۲۰۱۲، در میان ۱۷۶ کشور رتبه‌ی ایران در شاخص ادراک فساد، ۱۳۳ بوده است. امتیاز ایران برابر با ۲۸

1. Corruption Perceptions Index (CPI)

می‌باشد که این امر نشان‌دهنده‌ی هشدار نسبت به وجود فساد در کشور است. شاخص ادراک فساد، کشورها و مناطق مختلف را براساس ادراک از میزان فساد بودن بخش عمومی آن‌ها رتبه‌بندی می‌کند. تعریف فساد به‌مثابه «استفاده از مقام دولتی برای رسیدن به منفعت شخصی» مبنای سنجش فساد در شاخص ادراک فساد است. در پیمایش‌هایی که از آن‌ها برای محاسبه این شاخص استفاده می‌شود، سؤالاتی درباره‌ی رشوه‌گیری مقامات دولتی، کلاهبرداری در خریدهای دولتی، اختلاس، سؤالاتی درباره‌ی میزان قوت و تداوم سیاست‌های ضد فساد در کشورها پرسیده می‌شود. سازمان شفافیت بین‌الملل از سال ۱۹۹۵ تاکنون اقدام به انتشار رتبه و میزان فساد در کشورهای جهان نموده و در مطالعه خود در سال ۲۰۰۸ با ترکیب اطلاعات ۱۲ سازمان مستقل به تهیه شاخص ادراک فساد پرداخته است (عطایی، ۱۳۸۹: ۳۷).

در تازه‌ترین گزارش سازمان شفافیت بین‌الملل، دانمارک با نمره ۹۲ مقام اول را کسب کرده و پس از آن به ترتیب کشورهای نیوزیلند، فنلاند، سوئد، نروژ، سوئیس، سنگاپور و هلند قرار دارند. از سوی دیگر کشورهای سومالی، کره شمالی، سودان، افغانستان و عراق در پایین‌ترین رتبه این رده‌بندی و جزو فاسدترین کشورهای جهان هستند. در گزارش سازمان شفافیت بین‌المللی درمورد شاخص ادراک فساد در سال ۲۰۱۵ ایران رتبه ۱۳۰ را در میان ۱۷۵ کشور کسب کرده است. براساس این محاسبات در میان کشورهای خاورمیانه و شمال آفریقا، کشورهای لبنان، سوریه، یمن، لیبی، عراق و سودان وضعیت بدتری نسبت به ایران دارند، اما بقیه کشورهای این منطقه رتبه و نمره بهتری را نسبت به ایران کسب کرده‌اند. از آنجایی که در گزارش سال ۲۰۱۳، ایران با نمره ۲۵، رتبه ۱۴۴ را کسب کرده بود، وضعیت ایران در سال ۲۰۱۵، حاکی از این است که علی‌رغم اینکه رتبه ادراک فساد در ایران ۱۴ رتبه بهبود یافته است اما همچنان بسیاری از کشورهای منطقه وضعیت بهتری را نسبت به ایران دارند. (سازمان شفافیت بین‌الملل، ۲۰۱۲).

اگر بپذیریم که داده‌های قابل اعتمادی درباره‌ی فساد در ایران وجود ندارد و هنوز دانش کافی برای سنجش فساد نیز در داخل کشور تولید نشده است، آن‌گاه می‌توانیم استدلال کنیم که سنجش فساد در ایران باید از کلی‌ترین روش‌ها آغاز شود. به عبارتی، باید ابتدا از روش‌هایی آغاز کرد که داده‌هایی درباره‌ی سطح رواج فساد در کل کشور، در سطح سازمان‌های دولتی و برخی متغیرهای مرتبط با فساد ارایه می‌کنند. روش‌های مبتنی بر ادراک و تجربه فساد، بهترین گزینه‌ها برای اولین مرحله سنجش فساد هستند. سایر کشورهای جهان نیز همین راه را طی کرده‌اند (عطایی، ۱۳۸۹: ۳۳).

در این مقاله ادراک از فساد اداری و عوامل مؤثر بر آن در شهر اصفهان بررسی می‌شود.

پرداختن به این مسأله از دو جهت دارای اهمیت است. اولاً مطالعات زیادی پیرامون فساد و عوامل مؤثر در سازمان‌ها و دستگاه‌های مختلف انجام گرفته است، ولی در خصوص ادراک از فساد اداری و عوامل مؤثر بر آن تحقیقات بسیار اندکی انجام شده و بیشتر این بررسی‌ها متمرکز بر خود شاخص ادراک از فساد و نحوه‌ی سنجش، معایب و مزایای این روش است.

پیشینه تحقیق

پرفسور فرامرز رفیع‌پور پیمایشی را در شهر تهران انجام داده و در پی پاسخ دادن به این سؤال است که «آیا فساد در ایران وجود دارد؟» (رفیع‌پور، ۱۳۸۶: ۵۷). وی برای پاسخ به این سؤال از راهبردهای متفاوتی استفاده می‌کند. ابتدا شواهد فساد را در متون ادبی فارسی جست‌وجو کرده، سپس در گزارش روزنامه‌ها درباره‌ی فساد کاوش می‌کند؛ اما روشی که برای سنجش کمی فساد به کار برده از جنس پیمایش‌های ادراک فساد است. ابزاری که در این تحقیق به کار برده شده است نگرش‌های مردم درباره‌ی رواج فساد در بخش دولتی، نمایندگان مجلس، پلیس، قوه‌ی قضائیه، بخش خصوصی و ارزیابی قبح فساد است. همچنین برخی گویه‌های به کار رفته در پرسشنامه برای فرضیه‌آزمایی درباره عوامل مؤثر بر نگرش مردم به فساد هستند.

لطفعلی بختیاری (۱۳۹۳) در مقاله‌ای به بررسی ادراک مردم از فساد اداری در کلانتری‌ها و سازمان‌های خدمات اداری استان قم پرداخته است. این پژوهش با هدف سنجش ادراک مردم از فساد اداری در کلانتری‌ها و سازمان‌های خدمات عمومی شهرستان قم انجام شده است. تحقیق حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش، توصیفی از نوع پیمایشی است. جامعه آماری تحقیق شامل کلیه افراد بالای ۱۸ سال شهرستان قم هستند که تعداد ۴۰۰ نفر از آنان در دو گروه عموم مردم (با روش نمونه‌گیری هدفمند) و مراجعین به کلانتری‌ها (با روش نمونه‌گیری تصادفی) انتخاب شده‌اند. نتایج تحقیق نشان داد که؛ میزان ادراک از فساد اداری در کلانتری‌های قم از بیمارستان‌ها، بانک‌ها، شهرداری‌ها، دادگستری و دادگاه‌ها، دفاتر اسناد رسمی، ادارات دارایی و مالیات و گمرک قم کمتر است. همچنین در بین ۱۰ کلانتری قم، کلانتری ۱۱ با نمره ۳/۰۷ (در مقیاس ۷ درجه‌ای) کمترین میزان فساد اداری را دارد.

هادی حسن‌دوست فرخانی (۱۳۹۱) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود نگرش نسبت به فساد اداری و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن با تأکید بر سرمایه اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه شهید باهنر کرمان سال تحصیلی ۹۱-۹۰ را بررسی کرده است. نتایج این تحقیق که از یک نمونه ۴۰۶ نفری، به صورت نمونه‌گیری طبقه‌ای سیستماتیک و از طریق فرمول کوکران از جامعه آماری ۱۵۲۱۵ نفری دانشجویان دانشگاه شهید باهنر کرمان در سال تحصیلی ۹۱-۹۰ انتخاب شده‌اند، نشان می‌دهد که از میان متغیرهای مستقل عدم تناسب

بین اهداف و وسایل، تعلق اجتماعی، تعهد اجتماعی، وضعیت تأهل، ناکامی منزلتی، سرمایه اجتماعی و خودپنداره پاسخ‌گویان بیشترین پیش‌بینی را از متغیر وابسته داشته است. حسینی هاشم‌زاده و حبیبی (۱۳۹۱) در مقاله‌ای به مقایسه ادراکات، تجربیات و نگرش‌های کارکنان زن و مرد نسبت به فساد/سلامت اداری پرداخته‌اند. جامعه آماری این مطالعه کارکنان شاغل در دستگاه‌های خدمات‌دهنده عمومی در شهر تهران بوده که با توجه به محدودیت‌های موجود، ۱۷ دستگاه مورد مطالعه قرار گرفته است. تعداد نمونه مورد بررسی ۵۳۴ نفر بوده که ۴۵/۵ درصد زن و ۵۴/۵ درصد مرد بودند. نتایج حاصل در اکثر متغیرهای مورد مطالعه تفاوت معناداری بین ادراکات و نگرش‌های زنان و مردان کارمند نشان نمی‌دهد، اما در برخی موارد مهم، تفاوت‌هایی به چشم می‌خورد. زنان تأثیر فساد را بر عرصه‌های مختلف زندگی بیش از مردان می‌دانند، تجربه‌ی فساد زنان کم‌تر از مردان است. زنان میزان آلوده شدن سازمان‌ها، نهادها، بخش‌ها و فعالیت‌ها را به فساد بیش از مردان ارزیابی کرده‌اند. لیلایزبان‌پناه و همکاران در تحقیق با عنوان بررسی رابطه نگرش به فساد اداری و دینداری (مطالعه‌ی موردی دانشجویان دانشگاه شهید باهنر کرمان) به بررسی رابطه دو متغیر نگرش به فساد و دینداری پرداخته‌اند. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که از یک سو بین متغیر نگرش به فساد اداری دانشجویان و میزان دینداری آن‌ها رابطه معنادار وجود دارد و از سوی دیگر، مؤلفه‌های دینداری به شکل مجزا با نگرش به فساد اداری در ارتباط است.

فساد اداری و شیوه‌های کنترل آن عنوان مقاله‌ی دیگری است که توسط محسن فرهادی‌نژاد در دومین همایش علمی و پژوهشی نظارت و بازرسی در مردادماه ۱۳۸۰ ارائه شده است. در این تحقیق، فساد اداری در مفهوم کلان خود به مجموعه‌ی رفتارهای آن دسته از کارکنان بخش عمومی اطلاق می‌شود که در راستای تأمین خواسته‌های فردی خود، عرف و قوانین پذیرفته شده را نادیده می‌گیرند؛ بنابراین، فساد اداری، طیف گسترده‌ای از رفتارها را شامل می‌شود. بدنه‌ی اصلی این تحقیق، حاصل بررسی گسترده‌ی منابع موجود در این زمینه بوده و نیز نتایج تحقیقات میدانی نگارنده که در سال جاری انجام پذیرفته، در زمینه‌ی مهم‌ترین علل و مؤثرترین روش‌های کنترل فساد اداری ارائه شده است. در پایان نیز براساس مدل عرضه و تقاضای فساد، روش‌هایی به منظور کنترل این پدیده، ارائه شده است.

مبانی نظری:

دسته‌بندی‌های گوناگونی از انواع روش‌های سنجش فساد ارائه شده است. پلیونایت به دسته‌بندی چهارگانه لسللی هولمز استناد می‌کند: رویکرد مبتنی بر ادراک فساد؛ رویکرد مبتنی

بر تجربه فساد؛ دنبال کردن فرایند فساد؛ آمارهای رسمی^۳ (Piliponyte, ۲۰۰۵, P.۳). منابع داده‌ای بسیاری در جهت دستیابی به ابعاد فساد، شفافیت، پاسخ‌گویی و درستکاری وجود دارد اما به‌استثنای آزمایش‌های سیاست، مجموعه‌های داده‌ای محدودی به‌طور ویژه بر سطوح اندازه‌گیری فساد تمرکز دارند. جمع‌آوری داده‌های فساد به‌صورت دقیق دشوار است از این‌رو مجموعه‌های داده‌ای بسیاری در ارتباط با ادراک و تجارب فساد وجود دارد.

جدول ۱- ابزارهای انتخاب شده برای اندازه‌گیری فساد

مجموعه داده‌ای	مدل	نوع داده‌های تولید شده	چه چیزی اندازه‌گیری می‌شود
گزارش سلامت جهانی Global Integrity	نظرسنجی از متخصصان	ارزیابی	چهارچوب قانونی و نحوه‌ی اجرای مکانیزم‌های شفافیت، پاسخ‌گویی و درستکاری
شاخص ادراک فساد TI	نظرسنجی	ادراک، تجربه، ارزیابی	ادراک و تجارب فساد
بارومتر جهانی فساد TI	نظرسنجی	ادراک، تجربه	ادراک و تجربه فساد
نظرسنجی پرداخت‌کنندگان رشوه TI	نظرسنجی	ادراک	ادراک فساد
شاخص رشوه کنیا	نظرسنجی	تجربه	تجارب شهروندان از فساد
نظرسنجی شرکت‌های بزرگ	نظرسنجی	تجربه	تجارب بخش خصوصی از پرداخت رشوه به مقامات دولتی در بخش‌های خاص
تشخیص فساد و حکمرانی (GAC)	نظرسنجی	ادراک، تجربه	ادراک و تجارب فساد (فساد اداری، تصرف دولت، مناقصه، دزدی منابع عمومی، خرید مجوز)
نظرسنجی ردیابی هزینه‌های عمومی	مطالعات موردی بر پایه شاخص	داده‌های اداری، تجربی، ارزیابی	جریان منابع از مبدأ تا مقصد و تعیین مکان و مقیاس ناهنجاری [عمل خلاف قانون]
بارومتر آفریقای، بارومتر لاتین، بارومتر آسیایی، بارومتر عربی	نظرسنجی از شهروندان و خانوارها	درک، تجربه	ادراک و تجارب شهروندان از فساد
Shudify	نظرسنجی توقف دریافت خدمت	تجارب	تجارب شهروندان از پرداخت رشوه در مراکز محلی ارائه خدمت

منبع: راهنمای کاربران برای اندازه‌گیری فساد و ضد فساد

پیمایش ادراک فساد مبتنی بر نظرسنجی از مردم و گروه‌های مختلف و سنجش نظرات ایشان^۴ درباره‌ی میزان فساد رایج در نهادها یا کل جامعه است. هدف از این سنجش‌ها، بررسی تغییرات نگرش‌های مردم و نخبگان در یک بازه‌ی زمانی، شناخت درک مردم و نخبگان از کارایی دولت و سطح وقوع فساد، شناخت نهادها یا عرصه‌هایی که بیشترین فساد

1. Experience-based approach
2. Tracking approach
3. Legal statistics
4. Perception surveys

در آن‌ها رخ می‌دهد، شناخت میزان حمایت مردم از برنامه‌های ضدفساد، شناخت اقداماتی که مردم آن‌ها را فساد یا مهم‌ترین صورت‌های فساد تعریف می‌کنند، ارایه معیارهایی برای رده‌بندی کشورها در زمینه فساد و کمک به سیاست‌گذاری برای مبارزه با فساد است.

تعریف فساد و همچنین سلامت اداری با نگاه به ارزش‌های عمومی در جامعه نیز به ما کمک زیادی می‌کند. بر این اساس فساد اداری در تمام عرصه‌ها هنجارشکنی و تخطی از هنجارهای اخلاقی و ارزشی و قانونی در عملکرد سازمانی و شغلی است؛ از این روست که سلامت اداری تبعیت از هنجارهای قابل قبول سازمانی و شغلی در جامعه و فرهنگ است (سیف زاده، ۱۳۹۳). به‌طور کلی داده‌های مرتبط با فساد و یا ضدفساد به چهار دسته تقسیم می‌شوند، از زنجیره‌ی ذهنی («نرم») به عینی («سخت»): ۱. ادراکی ۲. تجربی، ۳. ارزیابی، ۴. اداری^۱

فرآیند تعبیر و تفسیر محرک‌های محیطی را ادراک می‌گویند (رضایان، ۱۳۸۱) در تعریف دیگری از ادراک آمده که ادراک فرآیندی شناختی است که بر اساس آن محیط پیرامون خود را تفسیر و درک می‌کنیم (قلی پور، ۱۳۸۶).

داده‌های ادراکی فساد، شامل نظرات عموم شهروندان، صاحبان کسب‌وکار و یا متخصصان موضوعات مختلف است. این داده‌ها برای جمع‌آوری اطلاعات مربوط به موضوعاتی که مفهومی‌سازی آن‌ها برای جمع‌آوری داده‌های عینی دشوار است مناسب می‌باشند، نظیر اعتماد عمومی، فضای مدنی، فساد بزرگ (سوءاستفاده از قدرت) و یا فساد سیاسی و ترجیحات مشتری. داده‌های ادراکی همچنین در صورتی که داده‌های اداری در دسترس نباشند مفید خواهند بود، نظیر کیفیت مدیریت عمومی^۲ (دولتی) یا دولت‌ها. داده‌های ادراکی معمولاً از طریق نظرسنجی به دست می‌آیند که یک روش ارزان برای جمع‌آوری داده به شمار می‌رود، به‌ویژه اگر نظرسنجی‌ها به صورت آنلاین از طریق ایمیل و یا تلفن انجام شوند. با این حال نظرسنجی‌های ادراکی نیازمند صلاحیت فنی هستند تا این اطمینان حاصل شود که داده‌ها نشان‌دهنده گروه‌های مورد مطالعه می‌باشند (مانند نمونه‌گیری) و این که اندازه نمونه‌ها به قدر کافی بزرگ هستند تا حاشیه‌ی خطا کاهش یابد. داده‌های ادراکی معمولاً اولین گام در شناسایی حوزه‌ای است و می‌بایست به آن تمرکز نمود تا اکتشافات بعدی میسر شوند (برنامه توسعه سازمان ملل، ۲۰۱۵).

عوامل زمینه‌ای مؤثر بر ادراک از فساد، متغیرهایی چون جنسیت، سن، تحصیلات، وضعیت تأهل و پایگاه اقتصادی-اجتماعی است؛ که در ادامه به تأثیر هر کدام از این متغیرها بر ادراک از فساد پرداخته می‌شود. البته لازم به ذکر است که وقتی از فساد ادراک شده

۱- این طبقه‌بندی به‌طور ویژه در ارتباط با اندازه‌گیری فساد و غیر فساد است. برای بحث کلی پیرامون نشانگرهای حکمرانی به «Governance indicators: A User's Guide», UNDP, 2009 رجوع شود.

سخن می‌گوییم، همیشه این احتمال وجود دارد که عواملی غیر واقعی در شکل‌گیری ادراک مردم در باب یک پدیده تأثیر داشته باشد. به عبارت دیگر فساد ادراک شده حاصل نوعی نظرسنجی است نه واقعیت‌سنجی. در واقع هرچند که تحقیقات اخیر نشان داده است که شکاف بین ادراک فساد و فساد واقعی می‌تواند حتی بیشتر از حدی باشد که انتظار می‌رود، «... استفاده از شاخص ادراک فساد به عنوان یک اقدام تجربی ممکن است مشکل‌آفرین‌تر از آنچه باشد که در ادبیات موجود در این زمینه بیان شده است» (Donchev & Ujhelyi, 2007) ضرورت تکیه به عوامل ذهنی به خاطر فقدان منابع بهتر نمی‌تواند این واقعیت را پنهان کند که حتی بهترین نظرسنجی مبتنی بر ادراک نیز دارای یک حاشیه خطای بالقوه بسیار وسیع است، به خصوص هنگامی که با فساد واقعی مقایسه می‌شود (Bertrand & Mullainathan, 2001).

جنسیت و ادراک از فساد

از عوامل مؤثر بر ادراک از فساد می‌توان به متغیر جنس اشاره نمود؛ یکی از متغیرهای کلیدی که تقریباً در بیشتر تحقیقات موردسنجش قرار می‌گیرد جنسیت است. در مورد رفتار انحرافی نیز متغیر جنسیت موردسنجش قرار گرفته است. آیا مردان بیشتر از زنان ادراک از فساد دارند یا در فراوانی رفتار انحرافی، فرقی بین زنان و مردان وجود ندارد و تنها در شدت بزهکاری است که به‌ظاهر، مردان در انحرافات شدیدتری درگیر می‌شوند. به‌رحال از میان تحقیقات مورد بررسی تنها یک مورد پایبندی مردان به هنجار اجتماعی بیشتر از زنان ارزیابی شده است (افشاری، ۱۳۷۸).

لمبسدورف (۲۰۱۱) مطالعاتی را که با استفاده از روش آزمایشگاهی رابطه فساد و جنسیت را بررسی کرده‌اند، مورد مطالعه قرار داده و نتیجه‌گیری موقتی اصلی از این قرار بوده است: اگر زنان در معاملات بالقوه فاسد درگیر شوند، احتمال بیشتری هست که شکست بخورند. دلیلش این نیست که زنان ذاتاً صادق‌ترند، آنان وقتی که از شانس به هم زدن قرارداد تلویحاً فاسد برخوردارند، فرصت طلبانه‌تر عمل می‌کنند و کمتر در ضد عملیات تلافی‌جویانه درگیر می‌شوند.

فساد با محدود کردن توانایی‌های زنان و اخلال در مسیر پیشرفت به سمت برابری جنسیتی، توانایی‌های آنان برای پیگیری حقوقشان را کاهش می‌دهد. شواهد دربارۀ این که آیا زنان نسبت به مردان تمایل کمتری به فساد دارند یا نه به‌اندازه کافی قاطع نیست و نمی‌تواند پاسخی قطعی به این سؤال دهد (حسینی هاشم‌زاده و حبیبی، ۱۳۹۱: ۱۰۳).

وضعیت تأهل و ادراک از فساد

در اغلب پژوهش‌های اجتماعی متغیر وضعیت تأهل یکی از متغیرهای تأثیرگذار بر رفتار تلقی شده و مورد توجه قرار می‌گیرد، به‌ویژه در مطالعاتی که جنبه‌ی آسیب‌شناسی دارند،

محققین با این پیش فرض که ازدواج، رفتارهای اجتماعی را تغییر می دهد (به عنوان مثال نرخ زندانیان متأهل کمتر از نرخ زندانیان مجرد است) این متغیر را مورد بررسی قرار می دهند (حسینی هاشم زاده و حبیبی، ۱۳۹۱: ۱۱۱).

در تحقیقات انجام یافته عامل تأهل نیز به عنوان یکی از عوامل تأثیرگذار بر ادراک از فساد در نظر گرفته شده است که بنابراین تحقیقات می توان گفت که افراد متأهل نسبت به افراد مجرد دارای ادراک بیشتری از فساد می باشند (صداقت، ۱۳۸۴؛ محسنی، ۱۳۷۸). به هر روی با توجه به نتایجی که در رابطه بین رده های سنی و اطاعت از قانون به دست آمده باید گفت که مجردها با توجه به این که در سنین جوانی به سر می برند، بیشتر از افراد متأهل دارای ادراک از فساد می باشند. تأثیر وضعیت تأهل بر ادراک از فساد را می توان براساس اصل پیوند اجتماعی توضیح داد (همان: ۳۰).

سن و ادراک از فساد

سومین متغیر مورد بررسی در این تحقیق متغیر سن و تأثیر آن روی ادراک از فساد است. برخی مطالعات شواهدی را دال بر هنجارشکنی و قانون گریزی بیشتر جوانان نسبت به میان سالان و ... را نشان می دهد. از این رو متغیر مهمی در کنترل این رابطه محسوب می شود (حسینی هاشم زاده و حبیبی، ۱۳۹۱: ۱۱۱).

تحصیلات و ادراک از فساد

بخش عمده ای از نسل امروز کشور را جوانانی تشکیل می دهند که به امید و آرزوی دستیابی به شرایط بهتر و زندگی مساعدتر سال هایی از عمر خود را صرف تحصیلات عمومی و دانشگاهی نموده اند و به نسبت افزایش تحصیلات، انتظارات فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی گسترده تری را در خیال پرورانده اند. اکنون ساختارهای ناکارای جامعه تقریباً قادر به پاسخ گویی به انتظارات آنها نیست. به این ترتیب جای شگفتی نخواهد بود که این نسل به آسیب های گوناگون اجتماعی دچار گردد.

براساس تئوری کرچ، کرچفیلد و بالاکلی به دست آمد که هرچه تحصیلات بالاتر باشد، یعنی نگرش فرد به خلاف منفی تر می گردد. البته نتایج پژوهش حسینی هاشم زاده و حبیبی (۱۳۹۱) نشانگر آن است که پاسخ گویان در سطوح مختلف تحصیلی ادراک نسبتاً مشابهی از فساد دارند.

پژوهش رحیمی و کاظمی (۱۳۹۰) با عنوان تحلیل نگرش به خطر در نواحی درون شهری و برون شهری نشان داد که پارامترهای مؤثر و مهم عامل انسانی که در نگرش به خطر مؤثر هستند عبارت اند از: سن، جنسیت، تحصیلات، محیط و درآمد.

نتایج تحقیق حبیب احمدی و میترا ابراهیمی با عنوان بررسی عوامل اجتماعی مرتبط با نگرش

دختران به رفتارهای بزهکارانه (مطالعه‌ی موردی شهر گرگان) نشان می‌دهد که موافق‌ترین نگرش به رفتار بزهکارانه مربوط به افرادی است که تحصیلات آن‌ها در حد ابتدایی است.

پایگاه اقتصادی - اجتماعی و ادراک از فساد

مطابق نتایج تحقیق حسینی هاشم‌زاده و حبیبی (۱۳۹۱) پاسخ‌گویان در پایگاه اقتصادی - اجتماعی، پایین، متوسط و بالا ادراک مشابهی از فساد دارند و ورود این متغیر تأثیر قابل ملاحظه‌ای بر رابطه جنسیت با ادراک فساد ندارد.

فرضیه‌های تحقیق:

فرضیه اول: بین جنسیت پاسخ‌گویان و ادراک آن‌ها از فساد تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

فرضیه دوم: بین وضعیت تأهل پاسخ‌گویان و ادراک آن‌ها از فساد تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

فرضیه سوم: بین سن پاسخ‌گویان و ادراک آن‌ها از فساد رابطه معنی‌داری وجود دارد.

فرضیه چهارم: بین تحصیلات پاسخ‌گویان و ادراک آن‌ها از فساد تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

فرضیه پنجم: بین پایگاه اقتصادی - اجتماعی پاسخ‌گویان و ادراک آن‌ها از فساد تفاوت

معنی‌داری وجود دارد.

روش‌شناسی

در این پژوهش از روش پیمایشی و از ابزار پرسشنامه بهره گرفته شده است. جامعه (جمعیت) آماری تحقیق کلیه شهروندان ۱۸ سال و بالاتر شهر اصفهان می‌باشند. همچنین از روش نمونه‌گیری تصادفی استفاده شده است و حجم نمونه ۳۹۴ نفر می‌باشد. برای سنجش ادراک از فساد از پرسشنامه محقق‌ساخته استفاده شده است. برای محاسبه شاخص ادراک از فساد، ابتدا از طریق نمره دادن، متغیرها به صورت متغیر فاصله‌ای در آورده شده است. به این معنی که مثلاً برای گویه‌های (مثبت) سنجش ادراک از فساد، از ۵ تا ۱ نمره داده شده و برای گویه‌های منفی نیز برعکس از ۱ تا ۵ نمره داده شده و در مجموع نمره‌های داده شده با هم جمع شده و شاخص ادراک از فساد محاسبه شده است. همچنین برای سنجش از اعتبار صوری و برای محاسبه‌ی پایایی از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شده است. نتایج تحقیق نیز با استفاده از نرم‌افزار آماری SPSS در دو سطح توصیفی و تحلیلی استخراج شده است. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات و تفاوت ادراک پاسخ‌گویان از فساد اداری، از آزمون‌های آماری T، تحلیل واریانس (F) و برای سنجش همبستگی سن و ادراک پاسخ‌گویان از فساد اداری، از آزمون همبستگی پیرسون استفاده شده است.

تعریف نظری و عملیاتی مفاهیم:

فساد: مشهورترین تعریف فساد «استفاده از موقعیت و قدرت دولتی برای رسیدن به منافع شخصی» است. در غالب متون نیز از همین تعریف استفاده می‌شود. با این تعریف: در نظامی که «مقامات و مأموران دولت می‌توانند بخش قابل توجهی از پول و تسهیلات دولت را به خود اختصاص دهند و ثروتمند شوند و ... می‌توانند از اشخاص ثالث که مایل اند معاملاتی با دولت انجام دهند در مقابل تأمین قراردادها و ترتیبات دیگر میان دولت و این صاحبان منافع ثالث، مبالغ عظیمی اخاذی کنند یا رشوه بگیرند» (هلیدی، ۱۳۵۸: ۶۵).

ادراک: پدیده ادراک فرایندی ذهنی است که در طی آن تجارب حسی، معنی دار می‌شود و از این طریق انسان روابط امور و معانی اشیا را درمی‌یابد. این عمل به اندازه‌ای سریع در ذهن آدمی صورت می‌گیرد که هم‌زمان با احساس به نظر می‌رسد. در این عمل، تجارب حسی، مفاهیم و تصورات ناشی از آن، انگیزه فرد و موقعیتی که در آن ادراک صورت می‌گیرد دخالت می‌کنند (ایروانی، ۱۳۸۱: ۱۰).

در واقع نگرش به فساد و ادراک آن به‌عنوان متغیر وابسته در این تحقیق قلمداد می‌شود که براساس دیدگاه نظری نگرش نظامی با دوام است که شامل یک عنصر شناختی، احساسی و یک تمایل به عمل است. مؤلفه‌ی عاطفی شامل هیجانات و عاطفه فرد نسبت به موضوع خصوصاً ارزیابی‌های مثبت و منفی است. مؤلفه‌ی رفتاری چگونگی تمایل به عمل فرد در راستای موضوع را شامل می‌شود. مؤلفه‌ی شناختی نیز شامل افکاری مانند دانش، اطلاعات و حقایق است که فرد درمورد آن موضوع نگرش خاص دارد (حسن‌دوست‌فرخانی و یزدان‌پناه، ۱۳۹۲: ۹۹).

یافته‌های تحقیق

از مجموع ۳۹۴ نفر که پاسخ‌گوی پرسشنامه‌های این تحقیق محسوب می‌شوند، ۵۹/۹ درصد مرد و ۴۰/۱ درصد از جمعیت نمونه آماری را زنان تشکیل داده‌اند. ۴۷/۷ درصد جوان، ۳۵ درصد میانسال و ۱۷/۳ درصد بزرگسال بوده‌اند. ۶۷ درصد پاسخ‌گویان متأهل و ۳۳ درصد مجردند.

یک درصد پاسخ‌گویان دارای تحصیلات ابتدایی، ۲/۵ درصد پاسخ‌گویان دارای تحصیلات زیر دیپلم، ۲۱/۳ درصد پاسخ‌گویان دیپلم، ۶۶/۵ درصد دارای تحصیلات

جدول ۴- بررسی ادراک از فساد بر حسب تحصیلات پاسخ‌گویان

تحصیلات	فراوانی	میانگین	انحراف استاندارد	تحلیل واریانس	سطح معنی‌داری
زیر دیپلم	۶۱	۱۵۹/۱۷۷۵	۱۸/۰۴۶۴۳	۶/۶۱۱	۰/۰۰۰
دیپلم	۱۴۳	۱۰۰/۱۵۲۱	۱۵/۸۵۵۱۱		
کاردانی و کارشناسی	۱۳۲	۱۰۹/۷۳۱۷	۱۷/۲۸۹۱۵		
کارشناسی ارشد و دکتری	۵۸	۱۱۱/۵۰۲۶	۲۵/۰۹۹۸۰		

بین تحصیلات پاسخ‌گویان و ادراک آن‌ها از فساد تفاوت معنی‌داری وجود دارد، به این معنی که ادراک از فساد پاسخ‌گویان دارای تحصیلات کارشناسی ارشد و دکتری بیش از سایر پاسخ‌گویان می‌باشد و با افزایش سطح تحصیلات افراد ادراک از فساد آن‌ها نیز بیشتر می‌شود؛ بنابراین فرضیه وجود تفاوت بین تحصیلات پاسخ‌گویان و ادراک آن‌ها از فساد تأیید می‌شود.

جدول ۵- بررسی ادراک از فساد بر حسب پایگاه اقتصادی- اجتماعی پاسخ‌گویان

پایگاه اقتصادی- اجتماعی	فراوانی	میانگین	انحراف استاندارد	تحلیل واریانس	سطح معنی‌داری
پایین	۱۳۷	۱۰۴/۸۸۸۹	۱۰/۳۶۳۳۳	۱/۱۴۳	۰/۳۲۳
متوسط	۱۶۳	۱۰۹/۵۰۰۰	۲۱/۰۶۴۵۸		
بالا	۹۲	۱۱۴/۵۵۵۶	۱۸/۲۶۰۲۸		

بین پایگاه اقتصادی- اجتماعی پاسخ‌گویان و ادراک آن‌ها از فساد تفاوت معنی‌داری وجود ندارد، به این معنی که ادراک از فساد پاسخ‌گویان با پایگاه اقتصادی- اجتماعی پایین، متوسط و بالا تقریباً یکسان می‌باشد؛ بنابراین فرضیه وجود تفاوت بین پایگاه اقتصادی- اجتماعی پاسخ‌گویان و ادراک آن‌ها از فساد رد می‌شود.

بحث و نتیجه‌گیری:

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که بین جنسیت پاسخ‌گویان و ادراک آن‌ها از فساد تفاوت معنی‌داری وجود دارد، به این معنی که ادراک فساد پاسخ‌گویان زن بیش از مردان می‌باشد. معدود مطالعاتی که در دنیا رابطه جنسیت و فساد را مطالعه کرده‌اند، به نتایج متفاوتی دست یافته‌اند که جمع‌بندی در زمینه نتیجه‌گیری را با مشکل مواجه می‌کند.

نتایج تحقیقات سوامی و دیگران (۲۰۰۰) نیز نشان می‌دهد که تفاوت‌های جنسیتی در درک

فساد وجود دارد. زنان بیشتر احساس می کنند که زندگی شان تحت تأثیر فساد قرار دارد. یافته های تحقیق حاضر بیانگر آن است که بین وضعیت تأهل پاسخ گویان و ادراک آنها از فساد تفاوت معنی داری وجود دارد، به این معنی که میزان ادراک فساد پاسخ گویان مجرد بیش از پاسخ گویان متأهل می باشد؛ بنابراین نتایج تحقیق با یافته های تحقیق حسینی هاشم زاده و حبیبی (۱۳۹۱) همخوانی ندارد، چراکه نتایج تحقیق آنها حکایت از آن دارد که در شرایط مساوی (کنترل تأثیر تأهل) همان همبستگی بین جنسیت و ادراک از فساد برقرار است. به بیان دیگر وضعیت تأهل تأثیر قابل ملاحظه ای بر ادراک از فساد نگذاشته است، هر چند تعداد کارکنان متأهل چهار برابر تعداد کارکنان مجرد بوده است.

نتایج پژوهش نشان می دهد که بین سن پاسخ گویان و ادراک آنها از فساد رابطه معنی داری وجود ندارد، به این معنی که ادراک از فساد گروه های سنی مختلف تقریباً یکسان می باشد؛ بنابراین فرضیه وجود رابطه بین سن پاسخ گویان و ادراک آنها از فساد رد می شود. این نتایج با یافته های حسینی هاشم زاده و حبیبی (۱۳۹۱) همخوانی داشته و آنها نیز به این نتیجه رسیده بودند که با افزایش یا کاهش سن، ادراک پاسخ گویان از فساد چندان تغییری نمی کند. ولی با نتایج تحقیق حقیقتیان و همکاران (۱۳۹۱) مطابقت ندارد، چراکه یافته های تحقیق ایشان نشان می دهد که هر چه سن بالاتر می رود میزان ادراک فساد رو به کاهش است.

بر اساس نتایج تحقیق، بین تحصیلات پاسخ گویان و ادراک آنها از فساد تفاوت معنی داری وجود دارد، به این معنی که ادراک فساد پاسخ گویان با تحصیلات کارشناسی ارشد و دکتری بیش از سایر پاسخ گویان می باشد. این یافته با پژوهش حسینی هاشم زاده و حبیبی (۱۳۹۱) همخوانی ندارد. در این تحقیق پاسخ گویان در سطوح مختلف تحصیلی ادراک نسبتاً مشابهی از فساد دارند.

مطابق یافته های پژوهش، بین پایگاه اقتصادی - اجتماعی پاسخ گویان و ادراک آنها از فساد تفاوت معنی داری وجود ندارد، به این معنی که ادراک فساد پاسخ گویان با پایگاه اقتصادی - اجتماعی پایین، متوسط و بالا تقریباً یکسان می باشد. این یافته نیز با نتایج تحقیق حسینی هاشم زاده و حبیبی (۱۳۹۱) مطابقت دارد، به گونه ای که طبق این پژوهش زنان و مردان در پایگاه های اقتصادی - اجتماعی پایین، متوسط و بالا میزان مشابهی ادراک از فساد دارند.

فهرست منابع:

۱. احمدی، حبیب و همکاران. (۱۳۸۰)، «بررسی تطبیقی رفتار بز هکارانه دانش آموزان دبیرستان های نظام قدیم و جدید شهر شیراز»، مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز، شماره ۳۲
۲. اسفندیاری، خلیل و سیف زاده، علی و پالیزبان، سمانه. (۱۳۹۳)، «تحلیل نقش رویکردهای

- بسیج - پایه در ارتقای سلامت اداری»، فصلنامه دانش ارزیابی، سازمان بازرسی کل کشور، شماره ۲۳.
۳. ایروانی، محمود و خداپناهی، محمدکریم. (۱۳۸۱)، روان‌شناسی احساس و ادراک، تهران، سمت، چاپ یازدهم.
۴. بختیاری، لطفعلی. (۱۳۹۳)، «بررسی ادراک مردم از فساد اداری در کلانتری‌ها و سازمان‌های خدمات اداری استان قم»، فصلنامه نظارت و بازرسی، دوره ۶، شماره ۲.
۵. تدریسی، شیما. (۱۳۹۱)، جنسیت و فساد اداری، پایان‌نامه کارشناس ارشد مدیریت اجرایی.
۶. حسن دوست‌فرخانی، هادی و یزدان‌پناه، لیلی. (۱۳۹۲)، «بررسی نگرش به فساد اداری و ارتباط آن با سرمایه اجتماعی»، فصلنامه راهبرد توسعه شماره ۲۴.
۷. حسینی هاشم‌زاده، داود و حبیبی، لیلی. (۱۳۹۱)، «مقایسه ادراکات، تجربیات و نگرش‌های کارکنان زن و مرد نسبت به فساد اداری»، فصلنامه مطالعات رفتار سازمانی، سال اول شماره ۳.
۸. حقیقتیان، منصور و همکاران. (۱۳۹۱)، «بررسی برخی عوامل اجتماعی مؤثر بر فساد اداری (مورد مطالعه: سازمان‌های اداری شهر یزد)»، نشریه جامعه‌شناسی کاربردی، سال بیست و سوم، شماره پیاپی ۴۸.
۹. رفیع‌پور، فرامرز. (۱۳۸۶)، سرطان اجتماعی فساد، شرکت سهامی انتشار.
۱۰. سازمان بازرسی کل کشور (۱۳۸۶)، «فساد اداری، عوامل بروز و راهکارهای پیشگیری و مقابله با آن». برگرفته از پایگاه اطلاع‌رسانی سخنگوی دولت
- <http://www.sokhangoo.net>
۱۱. سازمان ملل متحد (۲۰۱۵)، «راهنمای کاربران برای اندازه‌گیری فساد و ضد فساد»، در حال ترجمه توسط مرکز مطالعات و پژوهش‌های سلامت اداری و مبارزه با فساد سازمان بازرسی کل کشور.
۱۲. سایت سازمان بازرسی کل کشور، (۱۳۸۶)
۱۳. سیف‌زاده، علی. (۱۳۹۳)، «بررسی کاربرد روش پیمایش در سنجش سلامت اداری، فصلنامه دانش ارزیابی»، سازمان بازرسی کل کشور. شماره ۲۰.
۱۴. عطایی، امید. (۱۳۸۹)، «شاخص‌های ادراک فساد و راهکارهای اجرای آن»، مجموعه مقالات همایش ارتقای سلامت اداری، انتشارات زمان‌نو، تهران.
۱۵. فرهادی‌نژاد، محسن. (۱۳۸۰)، «فساد اداری و شیوه‌های کنترل آن»، دومین همایش علمی و پژوهشی نظارت و بازرسی، سازمان بازرسی کل کشور.
۱۶. قلی‌پور، رحمت‌الله و نیک‌رفتار، طیبه. (۱۳۸۵)، «فساد اداری و راهکارهای مناسب برای مبارزه با آن»، نشریه پژوهش مجلس و راهبرد، شماره ۵۳.

۱۷. متفکر آزاد، محمدعلی و فشاری، مجید. (۱۳۹۲)، «بررسی رابطه علی بین شاخص ادراک از فساد و شاخص فقر انسانی در کشورهای منطقه»، فصلنامه برنامه‌ریزی و بودجه، سال هجدهم، شماره ۲.
۱۸. هلیدی، فرد. (۱۳۵۸)، دیکتاتوری و توسعه سرمایه‌داری در ایران، ترجمه فضل‌الله نیک‌آیین، انتشارات امیرکبیر.
۱۹. یزدان‌پناه، لیلا و همکاران. (۱۳۹۲)، «بررسی رابطه نگرش به فساد اداری و دینداری (مطالعه موردی دانشجویان دانشگاه شهید باهنر کرمان)»، مجله مطالعات جامعه‌شناختی جوانان، شماره ۱۰.
20. <http://www.transparency.org/cpi2012/result>.
21. Bertrand, M. and S. Mullainathan (2001): "Do People Mean what they say? Implications for subjective survey Data", *American Economic Review*, Vol. 91 (2), pp. 67-72.
22. Donchev, D. and G. Ujhelyi (2007): "Do Corruption Indices measure Corruption?". Working Paper, Economics Department, Harvard University, March 25, 2007.
23. Hungarian Gallup Institute. (1999) "Basic Methodological Aspects of Corruption Measurement: Lessons Learned from the Literature and Pilot Study".
24. Johnston, Michael. (n.d) "Measuring Corruption: Numbers Versus Knowledge Versus Understanding".
25. Jos, Philip H. (1993) "Empirical Corruption Research: Beside the (Moral) Point?". *Journal of Public Administration Research and Theory*, Vol. 3, No. 3, Pp. 359-375.
26. Kaufmann, Daniel., Kraay, Arat. & Mastruzzi, Massimo. (2006) "Measuring Corruption: Myths and Realities". www.worldbank.org/wbi/governance/pdf/six_myths_measuring_corruption.pdf.
27. Phil Matsheza and Anga R. Timilsina, *Anti-corruption Interventions for Poverty Reduction of the MDGs and Promoting Sustainable Development*, UNDP, 2008

28. Treisman, Daniel. (2006) “What we learned about the causes of corruption from ten years of crossnational empirical research?”. <http://www.polisci.ucla.edu/faculty/treisman>.
29. United Nations. (2004) United Nations Handbook on Practical Anti-Corruption Measures for Prosecutors and Investigators. <http://www.tiri.org/publications>.